

אות

כתב עת לספרות ולתיאוריה

13 גיליון
2025 חורף

עורכים מיכאל גלזומן, מיכל ארבל, אורי ש. כהן
עורכי הגיליון חן אדלסבורג וגיא ארליך
חברי המערכת חן אדלסבורג, גיא ארליך, איל בסן
רכות המערכת הילה ברוקמן
מערכת מייעצת מיה ברזילי, אדריאנה ג'ייקובס, אבנר הולצמן, חנה נוה, מנחם פרי, חנה קרונפלד,
ורד קרתי שם־טוב, נעמה רוקם
עריכת טקסט ורד שמש
עריכה גרפית מיכל סמורקוביץ ויעל ביבר, המשרד לעיצוב גרפי באוניברסיטת תל אביב

על העטיפה: "Contracture provoquée", איור על פי תצלום של המחבר, פול רניאר, 1887
© Paul Regnard, *Sorcellerie, magnétisme, morphinisme, délire des grandeurs*, Paris: E. Plon, Nourrit et
Cie, 1887. Public domain.

אות הוא כתב עת אקדמי שיפט היוצא אחת לשנה (שנתון) מטעם מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית,
אוניברסיטת תל אביב
המאמרים המתפרסמים בכתב העת **אות** עוברים הליך שיפוט ומבוססים על כללי המחקר האקדמי

ISSN 2707-5680

© 2025 כל הזכויות שמורות למערכת אות, מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית, בניין רוזנברג, אוניברסיטת תל אביב,
תל אביב 6997801

ot.kipp@gmail.com

הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת.ד. 2104, בני ברק
נדפס ברפוס סדר צלם

וירג'יניה בבונד סטריט

מיכל ארבל

וירג'יניה וולף כתבה את הסיפור הקצר "גברת דאלווי בבונד סטריט" בשנת 1923; לימים פיתחה אותו לרומן גברת דאלווי, שפורסם ב־1925. בכתיבתה הספרותית קדמו לסיפור זה הרומנים המסע אל החוץ (1915), שגם בו נזכרת דמותה של קלריסה, לילה ויום (1919) וחדרו של ג'קוב (1922). קלריסה עומדת במרכז הסיפור הקצר הנדון כאן, הנמסר דרך תודעתה, וכך גם ברומן המפורסם שהתפתח ממנו, גברת דאלווי. דמותה חוזרת ומופיעה, באופן שולי, בכמה מיצירותיה המאוחרות של וולף.

גברת דאלווי היא אִם המשפחה, בת המעמד הגבוה. היא מהדהדת את דמות "המלאך שבבית", כפי שעיצב אותה קובנטרי פטמור בשירו הארוך הנושא שם זה – סמל לדמות האישה הוויקטוריאנית המופתית, נוות הבית. השיר, שפורסם בין השנים 1854 ל־1862, אומנם לא זכה להוקרה ספרותית של ממש, אך תרם לעיצוב המודל התרבותי של האם הנהדרת, המכוננת את סביבתה האידיאלית במסגרת המעמד (הגבוה) שאליו היא משתייכת.

בסיפור שלפנינו, "גברת דאלווי בבונד סטריט", הטקסט עוקב אחר תודעתה של קלריסה, היוצאת בבוקר לקנות כפפות, לקראת מסיבה שהיא עתידה לערוך בביתה בערב. שימת הלב הפרשנית הופנתה ברובה אל הרומן גברת דאלווי, ואילו ההתייחסויות לסיפור המקדים מועטות וקצרות. עם זאת, "גברת דאלווי בבונד סטריט" הוא פנינה ספרותית – כמו אותן פנינים המכפתרות את הכפפות שקלריסה מבקשת לרכוש. חוקרים שעסקו בטקסט הצביעו על השכלול המופלא של זרם התודעה, המשתלב בזרימת הליכתה של קלריסה, באנשים שהיא פוגשת וכמראות שהיא רואה – ברחובות ובבתים ובמכוניות ובכרכרות – ובשוכל המחשבות הנכרכות בכל אלו. רסיסי אירועים,

הרהורים ותחושות טווים יחדיו עולם חברתי מוכחן של בני המעמד העליון, שקלריסה נמנית עימם, עולם המוכר לה לפרטי פרטיו.

המוכרות של האנשים והנשים, הבתים, החנויות והרחובות היא שעושה את וסטמינסטר לשלה; גם כשהיא יוצאת מן הבית, היא בביתה. וכך היה הדבר מאז ומעולם, ככל שהזיכרון משיג: "מאה שנים קודם לכן, סב סבה, סימור פארי, שברח כדי להינשא עם בתו של קונוויי, פסע בבונד סטריט. בני פארי פסעו בבונד סטריט זה מאה שנים, ואולי פגשו את בני דאלווי (בני ליי, מצד האם) שפסעו בכיוון הנגדי". כל האתרים עומדים על מקומם וממשיכים לפעול את פעולתם החשובה, ארוכת השנים – חשובה משום שהיא ארוכת שנים: הביג בן, קשת האדמירליות, אנדרטת המלכה ויקטוריה, פסל החייל מברונזה.

ואולם, הדברים, המוצגים כפי שהיו, כבר אינם כפי שהיו; הזמן נותן את אותותיו ונוגס בכול. האימפריה עדיין משתרעת על פני מרחבים עצומים, אך סימני ההתנגדות והמרי כבר מתחילים לבצבץ. אנגליה שלאחר מלחמת העולם הראשונה אבלה, טובי בניה נהרגו, אמותיהם אבלות. הן זקופות ולא נכנעות, אבל כולן זקנות. הזמן נוגס גם בהן. הרת, המעמדות, ההבחנה בין טוב טעם לחוסר טעם, האומנות ה"נכונה", מקומן הנאות של נשים בחברה – כל אלו התערערו. עצם ההליכה ברחוב השתנתה: מכוניות ומוניות ואוטובוסים חותכים את דרכן של כרכרות הגברות והאדונים בתוך מהומה רועשת, בבהילות ובערבוב. הכול מתנועע, הכול נסדק. קלריסה הנפלאה, הזקופה, מלאת החיות, רואה הכול, אבל לא נותנת להזדהות האמיתית שלה עם האבל והצער, או לסימני הזקנה הממאירה, לפגוע במצב רוחה המרומם. שיערה אומנם הלבין, כפי שמבחינן סקופ פרביס, אבל היא עדיין "אישה מקסימה, זקופה, נלהבת" ולחייה ורודות. גם היא, כמו האתרים שהיא חולפת על פניהם, משמרת את רוחה וכוחה של האימפריה, אף על פי ששתיהן, קלריסה והאימפריה, הולכות ומזדקנות.

זרם התודעה, המודרניסטי, הנועז והנפלא שוולף כותבת בו מהפכה אף הוא; הוא מלא חיים, נע בין האתרים המשמרים בעוז את תפארת העבר, וביניהם קלריסה עצמה. קלריסה נמצאת בתנועה; תודעתה נוהרת. המעקב אחר התודעה אינו משתבלל לתוך עצמו ואינו מעיק, שכן הוא נודד עם ההליכה והמראות המתחלפים סביב ואשר מזרימים את המחשבות כמו מאליהן.

ההליכה בווסטמינסטר מעלה במבטים מתנועעים את כל השאלות הגדולות והגורליות של הזמן, את ערעורו של העולם הישן, על מעמדותיו, אמונותיו וכליו. האורבניזציה המואצת של החוץ, ההמונים הנעים, האוטומטיזציה גוברת – כמעט שלא ניתן להבחין בכרכרות הבודדות מפעם בשל מהומת האוטובוסים, המכוניות, הרכבים המסחריים, המוניות. צריך שוטר שיעצור את התנועה כדי שקלריסה תוכל לחצות את

הרחוב; וכשהיא עושה כן, בדרכה לבונד סטריט, מייד בולטים לעיניה "חוטי הטלגרף העבים, הגבשושיים, המתוחים בשמיים".

המשבר הכלכלי נוכח גם הוא: מבט צד גבר קשיש ש"התכופף בנוקשות והרים פיסת נייר מקומטת מן הדשא, פישר את קמטיה והשליך אותה חזרה. כמה נורא! אמש בשגרירות סר דייטון אמר 'אם אני רוצה שאיזה בחור יחזיק לי את הסוס, כל מה שאני צריך לעשות הוא להרים יד'". וקלריסה נזכרה כי סר דייטון אמר ש"השאלה הדתית חמורה יותר מזו הכלכלית". כך גם אובדן התרבות ניכר בכול: אנשים אינם מכירים את שייקספיר; אובדן האומנות – קלריסה חולפת על פני חנות שבה "תלויה אחת מן התמונות הצרפתיות המשובות, כאילו הבריות השליכו עליה קונפטי – ורוד וכחול – כבדיחה. מי שחיה במחיצת תמונות (והדבר נכון גם לגבי ספרים ומוזיקה) חשבה קלריסה, עוברת על פני אולם אֶאוליאן, לא נופלת בפח של בדיחות". העולם מתפרק, והנחמה היחידה שניתן למצוא היא במוות. לכן היא שבה וחוזרת אל האלגיה המופלאה של שלי על מותו של קיטס: נחסך ממך לנבול, להזדקן, לאבד נעורים, יופי ואהבה. וקלריסה יודעת מה היא עצמה איבדה: "פשוט, חשבה קלריסה, את לא מאמינה עוד באלוהים".

נוסף על העניינים כבדי המשקל הללו – האימפריה, המלחמה, השכול, ההתרוששות, ירידת הדת – מתבלטת גם סוגיית מקומן של הנשים בחברה. בשני העשורים הפותחים את המאה העשרים נאבקו הסופרג'יסטיות באנגליה, במאבק ציבורי עיקש ורועש, על זכותן של הנשים לבחור. אך ממש כמו הציור האימפרסיוניסטי שהוצג בחלון, גם תפיסה זו של שוויון זכויות, נדחית על ידי קלריסה מכול וכול: "איך אפשר שנשים ישבו בפרלמנט? איך אפשר שיפעלו עם גברים?" שאלה זו, שגם היא נמנית עם השינויים שהזמן גרמן, מובילה לנושא המרכזי, הסמוי למחצה, של הסיפור: בלות הרחם, הפסקת המחזור החודשי. מייד כשקלריסה יוצאת לדרכה, היא פוגשת בחבר ותיק, יו ויטברד:

"עכשיו הגענו", אמר יו ויטברד. "למרכה הצער, כדי לדרוש ברופאים".

"מילי?" אמרה גברת דאלווי, מייד בהשתתפות.

"לא לגמרי בקו הבריאות", אמר יו ויטברד. "מין עניין כזה. דיק בטוב?"

"לגמרי!" אמרה קלריסה.

כמובן, היא חשבה, מילי בגילי – חמישים, חמישים ושתיים. אז כנראה שזה, הדבר ניכר באופן שבו ענה, ניכר בבירור – יו היקר, חשבה גברת דאלווי, נזכרת בשעשוע, בהכרת תודה וברגש, כמה ביישן, כמו אח – היית מעדיפה למות ולא לדבר עם אחיך – הוא היה תמיד, כששהה באוקספורד, ובא אלינו, ואולי אחת מהן (לעזאזל עם הדבר הזה) לא יכלה לצאת לרכוב. איך אפשר שנשים

ישבו בפרלמנט? איך אפשר שיפעלו עם גברים? הרי מצוי בנו האינסטינקט המופלא, העמוק הזה, משהו בתוכנו; לא ניתן להתגבר עליו, ואין טעם לנסות; וגברים כמו היו מכבדים זאת, מבלי שנאמר על כך דבר, וזה מה שאנו אוהבות ביו היקר, חשבה קלריסה.

ה"זה" הזה אינו אלא צרות גיל המעבר. אפילו במחשבותיה, קלריסה מסרבת לתת לו שם, לרחם המזדקן, למכאוביו ולדימומיו. היא אסירת תודה ליו, שגם כאשר ביקר אותן בנעוריו, בזמן שלמד באוקספורד, וכולם יצאו לרכוב, ואחת מהן נמנעה, הוא לא הזכיר ולו גם ברמז את הסיבה המשוערת להימנעות זו: מחזור הווסת. וזו הסיבה שנשים אינן יכולות לעבוד עם גברים! הרי הן עלולות חלילה לדמם על מושבי הפרלמנט. מנקודה זו ואילך האימפריה, אתריה ומבניה מדברים, בלי לומר זאת בפירוש כמובן, על הרחם המנוגע ב"נגע העולם", ומזדקן לאיטו.

המבט מתחיל בכיג בן – הפאלוס הגדול והזקוף, הקוצב את הסדר והזמן. אבל מה שמפעיל אותו מבפנים, בסתר, הם גלגלי השיניים המסתובבים במחזור מתמיד. וגברים מומחים, כמו רופאיה של מילי, צריכים לטפל בהם, שלא יחלידו ושלא ייתקעו. המבט הבא של קלריסה נח על אתרה של הנשיות – הרחם הפורה של המלכה ויקטוריה, קיסרית הודו: "התל הלבן של אנדרטת ויקטוריה, האימהות העולה על גדותיה של ויקטוריה, השפע והביתיות, תמיד מגוחכת ובכל זאת נשגבת". במשך שישים ושלוש שנות מלכותה, ילדה המלכה ויקטוריה תשעה ילדים, והשיאה כל אחת ואחד מהם לנסיכים ולנסיכות, למלכים ולמלכות, למושלים ולמושלות. כך הידקה דרך רחמה הפורה את אחיזתה של אנגליה במדינות אירופה, ברוסיה ובקנדה.

קלריסה נכנסת לפארק המלבלב: "האימהות של וסטמינסטר הניקו את ילדיהן בשדיים מנומרים", וזיכרון ימי נעוריה עולה בה. כמה התווכחו אז – אבל דבר אחד היה ברור. גיל העמידה הוא השטן". אבל, פתאום נפער סדק בדבקותה של קלריסה בנשיות הרחמית. ברחוב בונד, הסתום בבני אדם ובכלי רכב, היא מבחינה בלידי בקסבורו:

היא יושבה בכרכרה שלה, זקופה, בודדה, מביטה מבעד למשקפיה. הכפפה הלבנה הייתה רופפת על פרק ידה. לבושה בשחור מהוה למדי, ועם זאת, חשבה קלריסה, עד כמה, באופן יוצא מן הכלל, היא מעידה על יחסין, כבוד עצמי, מעולם אינה אומרת מילה מיותרת ואינה פותחת לבריות פתח לרכילות; חברה מדהימה; איש אינו יכול למצוא בה פגם, אחר כל השנים הללו, ועכשיו, הינה היא, חשבה קלריסה, עוברת על פני הרוזנת שחיכתה, מפורדת, ללא תנועה, וקלריסה הייתה נותנת הכול כדי להיות כמוה, האדונית של קליירפילד שדנה בפוליטיקה כמו גבר.

נותנת הכול! כדי להיות כמו גבר! אבל קלריסה מתעשתת, נזכרת באסונה של ליירי בקסבורו "שפתחה את הבזאר, כך אומרים, כשהמברק בידה – רודן, הבן האהוב עליה – נהרג". כנראה שאי־אפשר הכול, גם לרודן בפוליטיקה כמו גבר וגם לשמור על פרי הרחם.

לבסוף, קלריסה מגיעה לחנות הכפפות, והדבר הראשון שקופץ לעיניה הוא ההזדקנות. המוכרת, בחורה המוכרת לקלריסה, נראית לה פתאום זקנה, כאילו חלפו עליה עשרים שנה. כפפות מובאות ומוחזרות, קלריסה מודדת, שוב מובאות ומוחזרות, עד שלבסוף נמצאות הכפפות הנכונות:

"עם כפתורי פנינה," אמרה הבחורה בחנות, שנראתה כל כך יותר זקנה. היא פתחה לאורך את עטיפת נייר המשי על הדלפק. עם כפתורי פנינה, חשבה קלריסה, כה פשוט – כל כך צרפתי!
"הידיים של הגברת כה דקות," אמרה הבחורה שבחנות, מושכת את הכפפות למטה, מעבר לטבעות היד, בביטחון ובעדינות, וקלריסה התבוננה בידה מבעד למראה. הכפפה בקושי הגיעה עד למרפק. האם יש כפפות כאלה, ארוכות בחצי אינץ'?"

אבל לפתע קלריסה נרתעת. דווקא ברגע ההתקרבות ליעד, לכפפות הנכונות, חוזרת ועולה בה המחשבה על הווסת: "זה נראה לה קטנוני להטריח אותה – אולי זה בדיוק היום הזה בחודש, חשבה קלריסה, שבו ממש מייסר לעמוד. 'הו, זה לא חשוב,' היא אמרה." אבל הבחורה הזקנה, שאולי יש לה וסת, הלכה להביא את הכפפות הנכונות. בינתיים נכנסה גברת נוספת לחנות, וקלריסה נשאבה לגמרי לשחזור הזיכרון, מי זו הגברת שנכנסה לחנות? המוכרת חזרה עם זוג כפפות נוסף. הדקות מדי. והמוכרת שוב הלכה.

קלריסה חיכתה. אל פחד עוד, חזרה על המילים, תופפה אותן באצבעה על הדלפק. אל פחד עוד מחום השמש. אל פחד עוד, חזרה על המילים. נמשים חומים קטנים נראו על זרועה. והבחורה זוחלת כמו חילוון. את תפקידך עלי אדמות מילאת. אלפי גברים צעירים נהרגו כדי שהחיים ימשיכו להתנהל. סוף כל סוף! חצי אינץ' מעל המרפק; כפתורי פנינה; חמישה פאונד ורבע. כרכרה איטית ויקרה שלי, חשבה קלריסה, את חושבת שאני יכולה לשבת כאן כל הבוקר? עכשיו ייקח לך עשרים וחמש דקות להביא לי את העודף!
פיצוץ עז נשמע ברחוב. המוכרות צללו מתחת לדלפק. אבל קלריסה, ישובה זקופה, חיכה אל הגברת השנייה. "מיס אנסטר!" היא קראה.

הסיום מצחיק; ההיפוך בין עוצמת התגובה לפיצוץ לבין התגובה הנלהבת מההיזכרות בשם – "מיס אנסטר!" – מגוחך. אבל בזרם הלא נשלט של המציאות ההיסטורית, בזרם תנועת המכוניות והאנשים, בזרם הזמן המוביל לְקָנָה, לבלות ולמוות, נתפס בכף שבב יציב אחד של זיכרון מוצק וודאי: "מיס אנסטר!" וזיכרון אחד, שמשיב את הסדר, את הזיהוי, יכול להציל עבור קלדיסה, לרגע, את יציבותו של הסדר כולו.